

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Заместник-министър на образованието и науката

ЗАПОВЕД

№ РД 09...../.....2021 г.

На основание чл. 13д, ал.2, т. 1 от Закона за професионалното образование и обучение, при спазване изискванията на чл. 66, ал. 1 и 2 от Административнопроцесуалния кодекс и във връзка с осигуряването на обучението по учебен предмет и Заповед № РД 09-1102/21.05.2021 г. на министъра на образованието и науката

УТВЪРЖДАВАМ

Учебна програма за специфична професионална подготовка по учебен предмет „**Психологични проблеми при хората с увреждания**“ – теория и учебна практика за специалност **7620202 „Социална работа с деца и възрастни с увреждания и хронични заболявания**” от професия **762020 „Сътрудник социални дейности**” от професионално направление **762 „Социална работа и консултиране**” съгласно приложението.

X

МАРИЯ ГАЙДАРОВА
Заместник-министър на образованието и...

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

УЧЕБНА ПРОГРАМА

за специфична професионална подготовка

по

**ПСИХОЛОГИЧНИ ПРОБЛЕМИ ПРИ ХОРАТА
С УВРЕЖДЕНИЯ**

ТЕОРИЯ И УЧЕБНА ПРАКТИКА

За XI и XII клас

Утвърдена със Заповед № РД 09 - 2021г.

ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ:

Код 762 „Социална работа и консултиране”

ПРОФЕСИЯ:

Код 762020 „Сътрудник социални дейности”

СПЕЦИАЛНОСТ:

Код 7620202 „Социална работа с деца и възрастни с увреждания и хронични заболявания”

София, 2021 година

I. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Учебната програма по предмет **„Психологични проблеми при хората с увреждания“** е част от специфичната професионална подготовка на учениците за всички форми на обучение от професия **„Сътрудник социални дейности“**, специалност **„Социална работа с деца и възрастни с увреждания и хронични заболявания“**, от професионално направление **„Социална работа и консултиране“** от Списъка на професиите за професионално образование и обучение по чл. 6 от Закона за професионалното обучение и образование, за които по учебен план се изучава учебният предмет **„Психологични проблем при хората с увреждания“ – теория и учебна практика.**

Програмата е разработена в съответствие с Държавния образователен стандарт за придобиване на квалификация по професията **„Сътрудник социални дейности“ – трета степен на професионална квалификация.**

Обучението по учебния предмет се осъществява във взаимовръзка с учебните предмети от общата, отрасловата и специфичната професионална подготовка.

Съдържанието на учебния предмет е насочено към формиране на базови знания за различни психологични проблеми при децата и възрастните с увреждания, за спецификата на комуникацията с тях съобразно техните възрастови особености, индивидуални потребности и ресурси. Формира практически умения за изследване и приложение на придобитите знания, за повишаване на сензитивността и изграждане на позитивни нагласи към специфичните потребности на тази целева група.

Програмата дава възможност за изграждане на компетенции, необходими за бъдещата професионална реализация, които ще могат да прилагат в зависимост от аналитичните, творческите и практическите си умения.

Формирането на познавателен и приложен опит в изучаването на учебния предмет **„Психологични проблеми при хората с увреждания“** се базира на активното участие на ученика в учебния процес. Учениците придобиват умения за самостоятелна и екипна работа за анализ на информация, работа с научна литература, наблюдение, анализ и оценка на различни социални явления, умения за участие в дискусии и дебати, рефлексия върху собственото поведение и нагласи.

За формирането на професионални компетенции по учебния предмет е необходимо обучението да се провежда в подходящо оборудван кабинет, снабден със специализирана литература, информационни материали, популярни материали и др.

II. ЦЕЛИ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО УЧЕБНИЯ ПРЕДМЕТ

Обучението по предмета **„Психологични проблеми при хората с увреждания“** има за цел учениците да усвоят професионални знания, умения и компетенции за:

- съвременните виждания за увреждането като процес и обществените нагласи към него;
- отражението на различните групи увреждания върху качеството на живот и възможностите за социална реализация;
- влиянието на различните социални фактори върху поведението на хората с увреждания;
- съдържанието и спецификата на различни психосоциални проблеми, съпътстващи развитието на децата и възрастните с увреждания;
- възприемането на увреждането не като индивидуален проблем на човека, а като социален процес на адаптиране на средата към потребностите на хората с увреждания;
- целесъобразното структуриране на средата за намаляване на рисковете, застрашаващи психическото здраве на хората с увреждания;
- отговорното съдействие за съхраняване на самостоятелността в ежедневието на децата и възрастните хора с увреждания;
- адекватното приложение на теоретичното познание в конкретна практическа дейност.

III. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

• РАЗДЕЛИ И ТЕМИ

Учебното съдържание по учебния предмет **„Психологични проблеми при хората с увреждания“** – теория и учебна практика е структурирано по раздели и теми – **Таблица 1**. За всеки раздел са записани препоръчителен брой учебни часове и теми:

- за **XI клас**, раздел I-II;
- за **XII клас**, раздел III-V.

В началото на всяка учебна година учителят разпределя посочения брой учебни часове в съответния типов учебен план по професията по раздели и теми, съответно за нови знания, за практически дейности, за обобщение, за оценяване и за резерв (не повече от 10% от общия брой учебни часове, който може да се използва съобразно характеристики на класа, за компенсиране на непредвидени загуби на учебни часове).

Таблица 1

№	НАИМЕНОВАНИЕ НА РАЗДЕЛИТЕ И ТЕМИТЕ	теория	учебна практика
	Раздел I. Увреждането като социален феномен	24	8
1.	Съвременни виждания за уврежданията		
2.	Влияние на увреждането върху качеството на живот		
3.	Особености на социалната адаптация при различните групи увреждания		
4.	Рискови фактори за социалното включване. Закрила от дискриминация на хората с увреждания		
5.	Промени в семейната система при настъпило увреждане на член от семейството		
6.	Потребности и ресурси на хората с увреждания		
7.	Психосоциална подкрепа за подобряване на здравето и качеството на живот		
	Раздел II. Психосоциални проблеми при децата с увреждания	48	28
1.	Обществени нагласи към децата с увреждания		
2.	Основни фактори на социализация и тяхното влияние върху развитието на детето		
3.	Семейството и детето с увреждане 3.1. Фактори, обуславящи емоционалните преживявания на родителите 3.2. Промени в организацията на семейния живот и във функционирането на семейството		
4.	Детската група като фактор за социализация на детето. Адаптация към другите деца		
5.	Специфика на социалните взаимоотношения при децата с увреждания. Превенция на риска от социално изключване		

6.	Развиване на социални умения при различните групи деца с увреждания		
7.	Самооценка като емоционална компонента на самосъзнанието. Условия за формиране на реална самооценка у детето с увреждане		
8.	Нормална речева комуникация и нарушена речева комуникация		
9.	Емоционални преживявания на детето с увреждане		
10.	Сигурност и безопасност в училище. Рискови фактори за здравето и живота на ученика с увреждане		
11.	Специфика на емоционалните и поведенчески проблеми при децата с увреждания в училищна възраст		
12.	Нарушена концентрация на вниманието. Трудности в обучението		
13.	Рискови и протективни фактори за прояви на насилие върху децата с увреждания		
14.	Жизнени планове и реализация на децата с увреждания		
	Общ брой часове за XI клас	72	36
	Раздел III. Психосоциални проблеми при възрастните хора с увреждания	24	36
1.	Емоционалните преживявания и нагласи към болестта и уврежданията		
2.	Основни промени на социално ниво при хората с увреждания през различните възрастови етапи		
3.	Специфика на социалните взаимоотношения при възрастните с увреждания. Превенция на риска от социално изключване		
4.	Специфика на личностното развитие при различните групи увреждания		
5.	Промяна в самооценката при хората с трайни увреждания		
6.	Мотивация за саморазвитие при хората с увреждания. Избор на приоритети за саморазвитие		
7.	Жизнени планове и реализация на възрастните с увреждания		
8.	Физически и психически промени през старостта		
9.	Водещи емоции през старостта		
10.	Рискови и протективни фактори за прояви на насилие върху възрастни с увреждания		
	Раздел IV. Аспекти на психичното здраве при хората с увреждания	18	30
1.	Психичното здраве и психична норма		
2.	Рискови фактори за психичното здраве при хората с увреждания		
3.	Условия за съхраняване на психичното здраве при хората с увреждания		

4.	Психологически реакции при децата в ситуации на стрес		
5.	Психологически реакции при възрастните в ситуации на стрес		
6.	Същност и симптоми на депресията при хората с увреждания		
7.	Психосоциална подкрепа за справяне с болката и страданието		
	Раздел V. Ефективно общуване и взаимодействие с хора с увреждания	16	21
1.	Разпознаване на стила на общуване на човека с увреждане		
2.	Техники на общуване с деца и възрастни с увреждания. Изграждане на доверие		
3.	Алтернативни форми на комуникация с деца и възрастни с увреждания		
4.	Правила за общуване с хора на инвалидна количка		
5.	Основни трудности във взаимодействието при различните групи увреждания		
6.	Насоки за ефективно взаимодействие съобразно спецификата на увреждането и ресурсите на човека с увреждане		
	Общ брой часове за XII клас	58	87
	Общ брой часове за XI и XII клас	130	123

Раздел I. Увреждането като социален феномен

Учебна практика:

1. Промени в социалните нагласи през XX и XXI век
2. Качество на живот - същност на понятието и критерии за оценка
3. Специфика на потребностите на хората с увреждания
4. Подходи за разкриване на ресурсите на хората с увреждания

Раздел II. Психосоциални проблеми при децата с увреждания

Учебна практика:

1. Влияние на обществените нагласи към родителите с деца с увреждания
2. Промени в семейството, свързани с увреждането на детето:
 - 2.1. Етапи на процеса на приемане на увреждането и организиране на живота в семейството
 - 2.2. Неефективни родителски модели на грижи за деца с увреждания
3. Приемане или отхвърляне в групата на връстниците. Условия за утвърждаване на детето с увреждане в детската група

4. Ключови социални умения за социалното взаимодействие на децата съобразно спецификата на тяхното увреждане
5. Създаване на творчески проекти с добри примери за успешна социална интеграция на деца с увреждания
6. Индивидуални особености на детето с увреждане и неговата самооценка. Реална и нереална самооценка
7. Индивидуален темп на развитие на речта. Как да говорим и общуваме с дете, което не говори
8. Как да разбираме децата с увреждания и как да им осигурим повече възможности за придобиване на опит?
9. Разпознаване на симптомите на видовете насилие над деца. Последствия от преживяно насилие при деца с увреждания
10. Жизнени планове и реализация на децата с увреждания – примери от социалната практика

Раздел III. Психосоциални проблеми при възрастните хора с увреждания

Учебна практика:

1. Психологически механизми за справяне с болката и страданието, свързани с увреждането
2. Младите хора с увреждания по света и в България. Възможности за социална адаптация и реализация на жизнените задачи на младежката възраст
3. Ключови социални умения за поддържане на връзката на човека с увреждане със социалната среда. Условия за съхраняване на семейните и социалните връзки
4. Специфика на личностното развитие при различните групи увреждания:
 - 4.1. Хора с физически увреждания
 - 4.2. Хора със сензорни увреждания
 - 4.3. Хора с интелектуални затруднения
 - 4.4. Хора с психически увреждания
 - 4.5. Хора с намалена работоспособност
5. Жизнените нагласи на човека с увреждане и мотивацията за саморазвитие
6. Защитни психологически механизми, блокиращи себепознанието

7. Жизнени планове и реализация на възрастните с увреждания - създаване на творчески проекти с добри примери за успешна социална и личностна реализация
8. Начини на възприемане на старостта и емоционалните преживявания съобразно здравословния статус на личността
9. Причини за прояви на насилие върху възрастните с увреждания

Раздел IV. Аспекти на психичното здраве при хората с увреждания

Учебна практика:

1. Модели на психосоциалното здраве и стреса. Социалните фактори на здравето
2. Класификация на стресовите фактори. Източници на емоционален стрес
3. Болест, емоции и приспособяване към промените в начина на живот
4. Разпознаване на симптомите на стрес при децата. Адекватни реакции на възрастните по отношение на детското поведение съобразно индивидуалните особености на детето
5. Разпознаване на симптомите на стрес при възрастните. Ресурси и дефицити на възрастния с увреждане за справяне със ситуацията
6. Причини за депресията при хората с увреждания. Разпознаване на нейните симптоми
7. Патологична реакция при загуба на близък човек. Оказване на подкрепа за преодоляване на страданието
8. Насоки за намеса и оказване на подкрепа в кризисни ситуации

Раздел V. Ефективно общуване и взаимодействие с хора с увреждания

Учебна практика:

1. Наблюдение и анализ на стила на общуване на човека с увреждане
2. Прилагане на правилата за физически и зрителен контакт с хора с увреждания
3. Техники за постигане на доверие и взаимодействие с човека с увреждане
4. Вербални и невербални умения за изразяване на подкрепа, интерес и уважение към човека с увреждане
5. Игрови техники за общуване с деца с увреждане

6. Технически и помощни средства за общуване с хора с увреждания

Форми, методи и средства на провеждане:

1. Проучване на различни източници на информация
2. Наблюдение, самонаблюдение
3. Ролеви и ситуационни игри
4. Видеоматериали
5. Анализ на ситуации/казуси
6. Дискусионни групи
7. Индивидуална и групова работа
8. Тест

• **ПРЕПОРЪЧИТЕЛЕН БРОЙ УЧЕБНИ ЧАСОВЕ**

Общият брой часове по учебния предмет е записан в типовите учебни планове (ТУП) на професията „Сътрудник социални дейности”, специалност „Социална работа с деца и възрастни с увреждания и хронични заболявания“. В съответствие с типовите учебни планове е разработен вариант на учебната програма по предмета според посочените часове за **ТУП В4 и В6:**

- **теория: 72 часа в XI клас и 58 часа в XII клас, общо: 130 часа**
- **учебна практика:**
 - **ТУП В4: 36 часа в XI клас и 87 часа в XII клас, общо: 123 часа**
 - **ТУП В6: 87 часа в XII клас, общо: 87 часа**

Вариантите за другите типови учебни планове трябва да са съобразени със заложените в тях брой часове. При по-малък брой часове, учителят може да избере по собствена преценка най-подходящите според него теми за реализиране целите на учебната програма, които да включи в годишното си разпределение. При по-голям брой часове, учителят може да разшири по собствена преценка обема на определени теми, които да включи в годишното си разпределение.

Примерно разпределение на часовете по учебния предмет при ТУП В4 и В6:

„Психологични проблем при хората с увреждания“ - теория:

XI клас:

I срок – 18 седмици по 2 часа = 36 часа

II срок – 18 седмици по 2 часа = 36 часа

Общо: 72 учебни часа

XII клас:

I срок – 18 седмици по 2 часа = 36 часа

II срок – 11 седмици по 2 часа = 22 часа

Общо: 58 учебни часа

„Психологични проблем при хората с увреждания“ – учебна практика за:

- **ТУП В4:**

XI клас:

I и II срок – 36 седмици по 1 час = 36 часа

I или II срок – 18 седмици по 2 часа = 36 учебни часа

Общо: 36 учебни часа

XII клас:

I срок – 18 седмици по 3 часа = 54 часа

II срок – 11 седмици по 3 часа = 33 часа

Общо: 87 учебни часа

- **ТУП В6 – учебна практика:**

XII клас:

I срок – 18 седмици по 3 часа = 54 часа

II срок – 11 седмици по 3 часа = 33 часа

Общо: 87 учебни часа

IV. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ УЧЕНОТО – ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И КОМПЕТЕНТНОСТИ

В края на обучението учениците трябва да притежават следните знания, умения и компетентности:

Знания за:

- основните понятия, свързани с изучавания предмет;
- спецификата на социалната адаптация и рисковите фактори за социалното включване на хората с увреждания;

- промените в семейната система съобразно възрастта на човека и спецификата на настъпилото увреждане;
- потребностите и ресурсите на хората с увреждания и тяхната обвързаност с качеството на живот;
- спецификата на социалните взаимоотношения при хората с увреждания съобразно тяхната възраст;
- спецификата на емоционалните преживявания при хората с увреждания съобразно тяхната възраст и значимите за тях фактори на социализация;
- рисковите и протективните фактори за прояви на насилие върху деца и възрастни с увреждания;
- рискови фактори за психичното здраве при хората с увреждания и основните психологически реакции при стрес;
- видовете комуникация и спецификата на организацията на ефективно взаимодействие съобразно увреждането и индивидуалните особености на детето или възрастния;
- правилата за оказване на психосоциална подкрепа за справяне с болката и страданието в кризисни ситуации за човека с увреждане.

Умения за:

- приемане на увреждането или заболяването като социален проблем, а не като проблем на човека и неговото семейство;
- разпознаване на потребностите и силните страни на хората с увреждания, както и ресурсите на тяхната социална среда;
- идентифициране и оценяване на факторите, които оказват влияние в процеса на социализация на децата с увреждания;
- разбиране особеностите на психосоциалното развитие и прилагането на индивидуален подход във взаимодействието с детето или възрастния с увреждане;
- идентифициране и оценяване на рисковите фактори за физическото и психическо здраве на хората с увреждания;
- ефективна комуникация във взаимодействието с деца и възрастни с увреждания;

- позитивно отношение към психологическите проблеми на различните възрастови групи хора с увреждания;
- прилагане на морално-етичните норми за работа с деца и възрастни с увреждания и техните семейства;
- търсене на информация от различни научни източници;
- прилагане на получените знания в решаването на разнообразни практически задачи.

Компетентности:

- ефективно подпомага деца и възрастни с увреждания с цел възстановяване способността за социално функциониране;
- избира подходящ начин на общуване с деца и възрастни с увреждания;
- реагира адекватно на проблемни ситуации чрез съдействие и подкрепа за подобряване на психичното здраве и качеството на живот на хората с увреждания съобразно ресурсите в средата;
- при необходимост работи в екип от други специалисти и социални работници с цел превенция на рисковото поведение и намаляване на социалното изключване на хората с увреждания.

VI. АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ

1. Силвия Велинова Михова - 135 СУ "Ян Амос Коменски", гр. София
2. Димана Димитрова Ветова-Белева - 135 СУ "Ян Амос Коменски", гр. София

VII. ЛИТЕРАТУРА

1. Александрова, Н. Старееето. Психологически особености, УИ „Св. Кл. Охридски“, 2010 г.
2. Богданова, М. Да разберем детето със специфични потребности. Помагало, 2013 г.
3. Костова, З. Травма и родителстване, изд. Стено, 2018 г.
4. Бончева, Ив.. Психология на детското развитие, изд. Славена, 2013 г.
5. Д-р Корин Ръориг. Помогнете на детето си да развие своята самоувереност, изд. Клевър Бук, 2019 г.
6. Жечева, А. Наръчник на социалния асистент, С., 2007 г.

7. Левкова, И. Психология на развитието, Ш., 2003 г.
8. Лоусън, А., В. Филкенстайн. Европейски принципи и подходи към уврежданията, 2007 г.
9. Макинтайър, К., Депонио, П. Идентифициране и подкрепа на деца със специфични обучителни трудности, изд. Изток-Запад, 2015 г.
10. Матула, Щ., Чуликова, А., Смикова, Е., Левтерова, Д. Трудните деца в училище. Комуникация, взаимодействие, отговорности, изд. Раабе, 2011 г.
11. Механджийска, Г. Психосоциална подкрепа в група от възрастни и стари хора, Годишник на СУ „Св. Кл. Охридски“, Книга Социални дейности, Том 104, 2011 г.
12. Милиев, Д. Психология на аномалното развитие, УИ „Неофит Рилски“, Бл. 2009 г.
13. Модели и практики за работа с деца със специфични потребности, Е-списание „Социална работа“, бр. 1, 2017 г.
14. Морисън, В., Бенет, П. Въведение в здравната психология, изд. Изток-запад, 2013 г.
15. Петрова, Кр. Модел за социална работа с хора от третата възраст. СБУ, В. Търново, 2012 г.
16. Първа помощ за родители и работещи с деца, изд. Reliance Medical, 2020 г.
17. Рангелова, Ц., С. Петева, З. Пенева, П. Манолова. Развиване на умения за самостоятелен живот., изд. Фондация „Партньори-България“, 2007 г.
18. Рюфо, М. Да позволим на детето си да порасне без травми, стрес и неврози, изд. Изток-Запад, 2006 г.
19. Интернет източници:
<https://www.unicef.org/bulgaria/>
<https://karindom.org/>
<https://priobshti.se/>